

Nr 288.

Av herr **Hagberg** i Luleå m. fl., om utredning angående inrättande av ett universitet i Norrland.

En rad forsknings- och utbildningsproblem äro speciella för Norrland och kunna inte nöjaktigt lösas genom de universitet och andra högskolor, som nu finnas i vårt land. Därtill komma de problem, som, trots att de äro gemensamma med det övriga landets, aldrig kunna tillgodoses för Norrlands vidkommande på grund av denna landsdels perifer läge. Norrlands stora naturrikedomar äro inte på långt när utnyttjade. Den norrländska befolkningens behov av kulturella resurser, hälso- och sjukvård, tandvård, ändamålsenlig bostadsförsörjning m. m. är inte tillgodosett.

Beträffande medicin och hygien föreligger ett flertal undersökningar, som visar nödvändigheten av att forskningen stimuleras och hälso- och sjukvårdsapparaten utbygges. Den socialhygieniska undersökningen i Västerbottens och Norrbottens län 1929—1931 gav vid handen, att sjukdomssymtom från tarmkanalen samt blodbrist var mycket vanliga i övre Norrland samt att tändernas tillstånd var mycket dåligt. Sedan dess ha visserligen stora framsteg gjorts, men ännu återstår mycket innan den norrländska befolkningens, särskilt lantbefolkningens, hälsotillstånd blir tillfredsställande. För den egentliga sjukvården saknas inom åtskilliga specialiteter kliniker och polikliniker, varför många antingen måste vara utan specialvård eller till priset av stora uppoffringar konsultera specialister i Mellansverige. Så viktiga specialiteter som radiologi, nervkirurgi, organiska nervsjukdomar, plastikkirurgi, bröstkirurgi, hud- och könssjukdomar samt röst- och talrubbingar finnas inte företrädde inom de delar av vårt land som ligga norr om Stockholm. Från ett sådant område som neurologi och neurokirurgi är omvittnat att färre sjukdomsfall diagnostiseras ju längre bort man kommer från landets specialkliniker (i Stockholm och Lund) och att många sjuka hinna hopplöst försämras eller t. o. m. dö, innan — i de fall där sjukdomen verkligen diagnosticerats — plats kan beredas vid specialklinikerna. Norrlandskommittén har i ett nyligen avgivet betänkande föreslagit att nyss nämnda specialinstitutioner i förening med modern laboratorieorganisation, narkosläkar- och kuratorsinstitution samt inackorderingsbyrå och organisation för efterkontroll och eftervård böra sammanföras för att med ett befintligt centralasarett fungera som rikssjukhus för Norrland eller rättare för de fyra nordligaste länen: Norrbottens, Västerbottens, Västernorrlands och Jämtlands. Det förefaller oss motiverat att inte stanna härvid utan kombinera detta förtjänstfullt skisserade rikssjukhus med en ny medicinsk högskola. För förläggande av en medi-

Bihang till riksdagens protokoll 1948. 4 saml. Nr 288—292.

cinsk högskola till övre Norrland talar nämligen inte bara det faktum, att den medicinska forskningen inom flera områden måste inriktas på speciellt norrländska förhållanden utan också att den medicinska undervisningen vid de tre utbildningsanstalter som nu finnas avsevärt hämmas av bristen på klinikutrymme, moderna laboratorier, bristande kontakt med andra forskningsgrenar, bl. a. organisk kemi, odontologiska gebit, psykologi och sociologi, samt det otillräckliga antalet professorer och andra lärare. Dessa brister komma inte att helt hävas genom inrättandet av den planerade fjärde medicinska högskolan i Göteborg. I bl. a. bostadshygien och näringshygien behövas särskilda norrlandsprofessorer.

Om tandvårdens på grund av tandläkarbristen bedrövliga läge i Norrland tala fakta, som anförts i samma betänkande av norrlandskommittén, vilken föreslår upprättandet av en central tandvårdsanstalt för Norrland, nära knuten till det föreslagna rikssjukhuset, samt i anslutning till denna ett tandläkarinstitut, det ena av de två nya, som riksdagen beslutat 1945. Kommittén räknar med att den prekliniska, d. v. s. teoretiska, undervisningen, som omfattar första året av studierna för tandläkarexamen, skulle ges vid medicinska institutionen i Uppsala eller Stockholm. De svårigheter, som ett sådant arrangemang skulle medföra, bortfölla om en norrländsk medicinsk fakultet komme till stånd.

Utbildningen av socialarbetare kommer, sedan socialvården blivit reformerad och kravet på personalens kvalifikationer höjes, att kräva inrättandet av ett socialinstitut också för Norrland.

En tredje teknisk högskola, förlagd till Norrland, har länge varit ett önskemål. Cellulosakemien, ett hittills av staten försummat ämne, som överlåtit åt privata bolag att utforska och monopolisera, kan visa vägen för ett utvinnande av väldiga rikedomar i Norrland. Bergforskningen kräver institutioner, lokaliserade till de områden, som böra utforskas. En byggnadsteknisk avdelning borde också ingå i denna tekniska fakultet. Säkerligen är också en elektroteknisk avdelning motiverad.

Betingelserna för jordbruket i övre Norrland äro i många hänseenden anorlunda än i övriga delar av Sverige. Inte endast är vegetationstiden kort, utan de mycket korta vårarna och höstarna ge synnerligen kort tid för bearbetning av den öppna åkern. Växtodlingen får därför en helt annan inriktning än i södra och mellersta Sverige. Den konsulent eller lantmannaskollärare, som — såsom fallet nu är — har en syd- eller mellansvensk utbildning, behärskar inte alls denna viktiga fråga. Tillgången på odlingsvärd men icke uppodlad mark är som bekant mycket stor inom de båda nordligaste länen, medan nyodlingsverksamhet förekommer mycket sparsamt inom landet i övrigt. Nyodlingen har sin egen teknik, som behöver läras och bli föremål för verklig forskning både när det gäller val av odlingsmark, arbetets utförande enligt maskinella metoder och jordens senare bearbetning, gödsling och sådd. Denna forskning bör givetvis äga rum i

övre Norrland, där förhållandena äro så speciella, då det gäller förmultning och andra omvandlingsprocesser i jorden. Husdjursskötseln i övre Norrland kännetecknas av egenartade förhållanden, betingade av växtodling, klimat och kreaturstyp. Avkastningsresultaten äro nu otillfredsställande och bristsjukdomar rätt vanliga. Mycket skulle stå att vinna genom en verklig rationalisering. Över huvud taget har det norrländska jordbruket alltför mycket anstrykning av husbehovsproduktion och är inte med i penninghushållningen på samma sätt som skogsskötseln. Erfarenheterna från Sovjetunionen, där man upprättat vetenskapliga forskningsstationer i de nordligaste trakterna, bevisa att det är möjligt och lönande att idka jordbruk t. o. m. norr om polcirkeln. Man har där genom ett intensivt forskningsarbete lyckats frambringa snabbmognande och köldhårdiga växtsorter. I Sovjetunionens polarområden odlas numera potatis, morötter, rovor, rädisor och fodergräs. Stora jordbruksanläggningar ha upprättats norr om polcirkeln på Kolahalvön, i Petjorabassängen, i den nya staden Igarka vid nedre Jenisej o. s. v. Sovjets växtförädlingsforskning och lantbruksekonomiska utveckling borde kunna ge rika impulser vid planläggandet av agrarvetenskaplig verksamhet i övre Norrland.

Den naturvetenskapliga fakulteten vid ett norrländskt universitet skulle genom den intima anknytningen till de övriga fakulteterna kunna bli ett centrum för forskningsverksamheten. Det har i debatten om detta universitet framhållits att en stor biologiinstitution med goda experimentella resurser särskilt i fysiologi skulle tjäna ett fyrfaldigt syfte: biologiinstitution för naturvetarna, anatomi- och fysiologiinstitution för medicinarna och tandläkarna samt institution för den högre utbildningen i lantbrukets och skogsbrukets tjänst. I ett land som Schweiz, där man på ett tidigt stadium haft framsynthet nog att tillkalla framstående organiska kemister från andra delar av världen och ställa rika resurser till den organisk-kemiska forskningens förfogande, ligger man långt framför vårt land på detta forskningsgebit. Vid planläggningen av ett universitet i övre Norrland är det nödvändigt att ägna utformandet av den organisk-kemiska avdelningen ett mycket stort intresse och för en gångs skull ge de yngre forskarna tillfälle uttala sina önskemål i stället för att som så ofta förekommer i sakkunnigförsamlingar överlämna initiativet åt resignerade äldre. Cellulosakemien, som är en gren av den organiska kemien, kan aldrig utvecklas utan att denna ägnas mera intresse.

För geologi och meteorologi, där Norrland framvisar säregna förhållanden, böra särskilda avdelningar upprättas.

Den humanistiska fakulteten blir självfallet inte »matnyttig» på samma sätt som de övriga institutionerna, vilkas ekonomiska lönsamhet ligger i öppen dag. Man bör emellertid inte i ett samhälle, som önskar sammanställas med attributet kultur, kräva, att varje vetenskaplig och intellektuell institution skall motiveras med räntabilitetskalkyler. De finska och lapska

folkgrupperna ha rätt att peka på sina språk och kulturarv såsom objekt för intensivare forskning och bättre skydd. Vi ha i Sverige ännu inga professorer i ett så viktigt ämne som sociologi.

För tillgodoseendet av Norrlands behov av högre lärare skulle ett eget universitet spela en avgörande roll. Sedan många år har det för de norrländska läroverken och folkhögskolorna varit svårt och inte sällan omöjligt att få kvalificerade lärare. De lärare, som uppehållit tjänst i de nordligaste länen, ha ofta betraktat sina anställningar i Norrland som genomgångsplatser. Dessa förhållanden ha dels haft menliga följder för undervisningen, dels medfört att de norrländska läroverksstäderna inte blivit kulturhärdar på samma sätt som motsvarande städer i södra Sverige.

Av det sagda framgår, att vi eftersträva ett universitet av för vårt land ny typ. Det är med hänsyn till särskilt den naturvetenskapliga forskningens nutida utveckling i hög grad önskvärt för att inte säga nödvändigt att de olika institutionerna upprätthålla en god kontakt. Så t. ex. utgöra den organiska kemiens framsteg en nödvändig förutsättning för utveckling inom medicinens, odontologiens, jordbrukets och skogsbrukets områden. För oss synes det lämpligt, att man vid planerandet av ett universitet i Norrland tar sikte på möjligheten av att skapa fakulteter för naturvetenskap, humaniora, odontologi, medicin, teknologi, agrarpolitik och vetenskap, socialpolitik och ev. ytterligare ämnen inom en organisatorisk ram. Den nuvarande uppdelningen i universitet och specialhögskolor synes oss ur många synpunkter opraktisk och knappast i något avseende motiverad.

Givetvis böra de studentsociala synpunkterna inte lämnas obeaktade. Frågan om den högre utbildningens demokratisering få vi återkomma till i annat sammanhang. Var det föreslagna universitetet än förlägges måste en plan för bostadskvarteren åtfölja planen för universitetets pedagogiska och vetenskapliga institutioner. Då studierna i princip böra betraktas som produktivt arbete och studenterna böra tillförsäkras samma möjligheter som andra medborgare att bo och bilda familj, måste man vid bostadsproduktionens planerande bl. a. ta hänsyn till behovet av familjebostäder. Erfarenheterna från våra nuvarande högskolestäder visa, att även om särskilda studentstadsdelar inte böra särskilt eftersträvas, måste studenterna beredas bättre möjligheter att erhålla goda och ändamålsenliga bostäder inom rimligt avstånd från universitetsinstitutionerna. Man kan inte inskränka ett nytt universitets planläggning till dessa och överlämna bostadspolitikerna åt slumpen.

Vi anse det vidare nödvändigt att före planläggningen göra en noggrann analys av bristerna i vår nuvarande forskning och högskoleutbildning. Traditioner skola bevaras endast i den mån de tjäna ett förnuftigt ändamål. Vi ha för få professorer och lärare i förhållande till studentantalet, inga eller fåtaliga forskningsassistenter, praktiskt taget ingen kontorspersonal, undermåliga laboratorier, relativt knappa anslag till vetenskaplig forskning

etc. Examensväsendet är irrationellt. Den akademiska verksamheten är i många hänseenden stelnad i ålderdomliga former och ter sig i jämförelse med förhållandena i andra länder efterbliven. Så t. ex. är disputationsväsendet i svensk utformning en omotiverad kvarleva från en gången tid. Modern forskning bedrivs inte som i vårt land av ensamma, från varandra isolerade akademiker utan av grupper av samarbetande vetenskapsmän.

Möjligen bör också frågan om det förnuftiga i att ha gemensam utbildningsväg för läroverkslärare och forskare tas upp till prövning. En uppdelning i pedagogisk resp. vetenskaplig linje med fördjupad specialisering förekommer i vissa andra länder. En sak är i alla händelser uppenbar, nämligen att pedagogik- och psykologiundervisningen för dem som hittills förberett sig för läroverksläraryrket ingalunda motsvarat tidsenliga krav. Vid ett nytt universitet borde alla de studentgrupper, som kvalificera sig för människovårdande verksamhet, alltså för verksamhet som läkare, socialarbetare, lärare etc., ha enbart nytta av en gemensam undervisningsapparat i fråga om sådana ämnen som medicinsk psykologi, psykisk barnavård, psykiatri, sociologi, socialvård och pedagogik.

Ett universitet, som byggde på moderna erfarenheter och bröte med sådana traditioner, vilka hämma den intellektuella utvecklingen, skulle kunna bli ett ferment för uppräckning av hela vårt akademiska liv. För Norrlands vidkommande kunde universitetet bli inte bara en mycket väsentlig nationalekonomisk faktor utan också, i den mån det tilldelades resurser för bl. a. skapandet av ett tidsenligt vetenskapligt bibliotek och på ett helt annat sätt än våra hittillsvarande högskolor utvecklade förbindelser med folkhögskolorna och de folkliga kulturorganisationerna, ett kulturcentrum av utomordentlig betydelse.

Med hänvisning till vad som ovan anförts föreslås,

att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om utredning om inrättandet av ett universitet i Norrland.

Stockholm i januari 1948.

H. Hagberg.

Helmer Holmberg.

Axel Nordström.

O. F. Persson.